

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Jan Hauer

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

**Pomoc obětem trestných činů
(Protection for victims of criminal activity)**

Vypracoval:	<i>Jan Hauer</i>
Vedoucí bakalářské práce:	<i>doc. JUDr. Jan Hejda, Ph.D</i>
Studijní program:	<i>Sociální pedagogika Specializace bezpečnostně právní</i>
Datum odevzdání :	<i>31. března 2009</i>

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Název práce: Pomoc obětem trestných činů

Zadání práce: Práce si klade za cíl zhodnotit, zda současná právní, sociální a psychologická pomoc obětem trestných činů je dostatečná. Zdali se stále více řeší zasahování do základních lidských práv pachatelů trestných činů. Práce vymezí základní pojmy, druhy a formy pomoci obětem trestných činů. Dále bude popsána charakteristika osobnosti oběti trestného činu. Výstupem budou návrhy možností, jak lépe pomoci obětem trestných činů a jak by měl český stát pomoci těmto obětem.

Jméno studenta: Jan Hauer

Obor: Sociální pedagogika

Specializace: Bezpečnostně právní

Vedoucí práce: doc. JUDr. Jan Hejda, Ph.D.

Termín zadání: 28. března 2008

Prohlášení:

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně. Použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, březen 2009

Jan Hauer

Poděkování:

Za cenné rady, náměty a inspiraci děkuji vedoucímu této práce váženému
doc. JUDr. Janu Hejdovi, Ph.D.

Anotace

Pomoc obětem trestných činů

Zhodnotit, zda současná právní, sociální a psychologická pomoc obětem trestných činů je dostatečná, zdali se stále více řeší zasahování do základních lidských práv a svobod pachatelů trestných činů. Vymezení základních pojmů, druhů a forem pomoci obětem trestných činů, charakteristika osobnosti oběti trestného činu. Navrhnout možnosti, jak lépe pomoci těmto obětem trestných činů a co by měl udělat český stát pro tyto oběti trestných činů.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. OBĚŤ TRESTNÉ ČINNOSTI.....	10
2. POŠKOZENÍ OBĚTI	14
2.1 MATERIÁLNÍ ÚJMA	14
2.2 FYZICKÁ ÚJMA	15
2.3 PSYCHICKÁ ÚJMA	15
3. NÁSILÍ.....	16
3.1 NÁSILÍ V RODINĚ	16
3.2 DĚTI JAKO OBĚTI NÁSILÍ	17
3.3 ŽENY JAKO OBĚTI NÁSILÍ.....	18
3.4 MUŽI JAKO OBĚTI NÁSILÍ.....	20
3.5 SENIOŘI JAKO OBĚTI NÁSILÍ.....	21
4. POMOC OBĚTEM TRESTNÉ ČINNOSTI.....	23
4.1 LAICKÁ POMOC	25
4.2 PSYCHOLOGICKÁ POMOC.....	27
4.3 SOCIÁLNÍ POMOC.....	31
4.4 PRÁVNÍ POMOC.....	32
5. PROSTŘEDKY TRESTNÍHO PRÁVA PŘI ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY NÁSILNÉ TRESTNÉ ČINNOSTI.....	34
6. PROSTŘEDKY TRESTNÍHO PRÁVA PŘI ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY POMOCI A ODŠKODNĚNÍ OBĚTI TRESTNÉHO ČINU	37
6.1 OPRÁVNĚNÍ POŠKOZENÉHO A UPLATNĚNÍ NÁROKU NA NÁHRADU ŠKODY.....	40
6.2 ZAJIŠTĚNÍ NÁROKU POŠKOZENÉHO	42
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	50
PŘÍLOHY	51

Úvod

Poskytnutí pomoci obětem trestných činů je celosvětově řešená problematika. Ještě v nedávné době byla považována za jev, který se naší společnosti dotýká jen okrajově. Průzkumy veřejného mínění, které provádí různé organizace, ukazují, že tato problematika budí čím dál více zájem veřejnosti i státu a nelze jej ignorovat.

Na celém světě jsou každoročně spáchány trestné činy, jejichž následkem je pro oběti újma na životě, zdraví a majetku. V posledních letech se pozornost stále více zaměřuje na násilnou trestnou činnost, kterou pachatelé způsobují jak újmu fyzickou, tak újmu na psychice oběti. Trestná činnost spáchaná násilnou formou většinou zanechává na obětech zvlášť závažné následky, se kterými se musí vyrovnat. Vždy by měla přijít pomoc ze strany rodiny. Rodina i společenství, ve kterém člověk žije, by měly být místem, kde se cítí bezpečně. Má zde své soukromí, svou jistotu a zázemí. Bohužel v mnohých případech vychází najevo, že právě rodina je místem, kde silnější mohou dlouhodobě a často i beztrestně ubližovat slabším. Do vztahů mezi členy rodiny se začne vkrádat strach a pozvolna mizí pocit bezpečí. Rodina, stejně jako jiná prostředí se tak bohužel stává jedním z center nouzových situací. Pomoci by měl také stát, ať již prostřednictvím pracovníků krizového řízení městského úřadu, sociálních pracovníků představujících orgán samosprávy, složek IZS – zdravotních záchranářů, hasičů, policistů, odborných služeb, jako jsou nemocnice – oddělení psychiatrie, nestátních a charitativních organizací aj.

Každý by si měl být vědom, že se právě on může stát obětí násilného trestného činu. Následkem takového jednání pachatele může být způsobena nejen vážná fyzická újma, ale pachatel může svou trestnou činností na oběti zanechat také velmi vážnou doživotní psychickou újmu. Proto by měla každá osoba (občan, obec, společenství...stát) zaměřit větší pozornost na oběti trestné činnosti a osoby, které jsou trestným činem dotčeny (osoby blízké, jako jsou např. rodiče, manžel či manželka, děti, sourozenci, sousedi, přihlížející, svědci). Stát by měl převzít iniciativu a pomoc obětem trestného činu stanovit jako důležitou prioritu. Ve spolupráci s neziskovými organizacemi a občanskými sdruženími řešit pomoc

obětem trestného činu jako celosvětový problém a vést kroky k efektivnější ochraně oběti.

V České republice existují složky a organizace, které se zabývají pomocí obětem trestné činnosti a jejich odškodněním. Těmito složkami jsou stát, nevládní organizace a občanská sdružení, která budou v práci blíže popsána.

Má práce je koncipována jako průvodce pomoci obětem trestné činnosti. V úvodu práce popíši oběť trestné činnosti v obecné rovině. Objasním základní pojmy, jednotlivé druhy újmy způsobené na oběti a charakteristika osobnosti oběti trestného činu. Dále popíši jednotlivě osoby jako oběti násilí. Následující kapitoly věnuji jednotlivým druhům pomoci z hlediska psychologické, sociální, právní a pomoc státu a nevládních organizací. V závěrečných kapitolách popisují zákonné normy českého právního systému, které se týkají odškodňování obětí trestné činnosti dle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí pomoci obětem trestné činnosti.

Cílem této práce je zhodnotit, zda současná právní, sociální a psychologická pomoc obětem trestných činů je dostatečná. Závěr práce formuluji do návrhů možností, jak lépe pomoci obětem trestných činů a jak by měl český stát těmto obětem pomoci.

1. OBĚŤ TRESTNÉ ČINNOSTI

Obětí trestné činnosti se může stát každý, bez ohledu na to, co dělá, kde žije, bydlí a s kým se stýká. Všichni jsme potencionálními oběťmi pachatele. Každý má v sobě různé indispozice k tomu, aby se stal obětí trestné činnosti, jinak se chová a komunikuje s ostatními lidmi. Oběť může být zasažena trestným činem přímo či nepřímo, tzn. že buď byl spáchán konkrétní trestný čin přímo na oběti nebo např. na osobě blízké oběti (manželka, manžel, děti, sourozenci apod.) či osobě, která má vazbu na trestnou činnost např. přihlížející, svědek, pomáhající apod.

Kritéria, podle nichž můžeme členit oběti trestné činnosti:

- chování (z nevědomosti, neopatrnosti, provokující chování, atakující chování)
- věk (děti, mladiství, dospělí lidé, staří lidé)
- pohlaví (žena, muž)
- vztah (osoby cizí, osoby známé, osoby blízké)
- životní styl (rizikové povolání, soukromé aktivity)

Záleží na tom, jak se oběť chová k ostatním lidem, zdali svým chováním nevyprovokuje záminku ke spáchání trestného činu. Roli hraje také věk (především v návaznosti na konkrétní trestné činy), pohlaví, vztah k osobě pachatele a životní styl (rizikové povolání např. justiční stráž, policie apod.).

Typologie obětí trestné činnosti se řadí do určitých skupin (typů), které umožňují rychlou a přehlednou orientaci:

- typologie podle zažitého trestného činu - obvykle se shoduje s delikty používanými v kriminologii (oběti sexuálního násilí, fyzického násilí, oběti majetkového poškození atd.)
- typologie podle reakce na trestný čin (aktivní, pasivní, panická, odevzdaná oběť)
- typologie podle interakce: oběť - pachatel v době spáchání trestného činu

„Pět základních typů obětí:

1. zúčastňující se oběť - trestnému činu předchází interakce mezi obětí a pachatelem a do značné míry ovlivňuje jeho motivaci
2. nezúčastňující se oběť - nedochází zde k žádné interakci, pachatel nemá žádnou přímou vazbu na oběť
3. provokující oběť - jedná se o oběť, která svým chováním a jednáním vyprovokovala pachatele k trestnému činu
4. latentní oběť - zde jsou obvykle přítomny všechny viktimgenní faktory, oběť není veřejnosti známa, nejvíce se jedná o domácí násilí, týrání starých osob v ústavech atd.
5. nepravá oběť - zde útok pachatele směřoval na jinou osobu, osoba se ocitla na nesprávném místě a v nesprávnou dobu a stala se obětí zcela náhodně“¹

„Spáchání trestného činu je mnohdy pro oběť náročná životní situace, odrážející se na kvalitě následného života. V současné době vznikají konkrétní pojmy vystihující různé situace oběti trestné činnosti např. trauma znásilnění, syndrom sexuálně zneužitého dítěte, týrané ženy jako oběti domácího násilí a další. Spáchání trestného činu může pro oběť představovat situace, ve kterých prožívá zármutek, šok, smutek a žal, pocity viny, úzkost a strach, pocity beznaděje, bezmoci, pocity nespravedlnosti, nedůstojnosti a izolace.“² Takové situace způsobují u oběti trestné činnosti vážnou psychologickou újmu, nedůvěru v okolí, poruchy koncentrace pozornosti, oběť může hledat různé únikové cesty (alkohol, drogy), vznikají suicidální tendence, poruchy spánku, změny stravovacích návyků, změny v sexuálním životě a další.

Existují určité rysy, jež vyznačují stav oběti trestné činnosti, zejména: životní beznaděj, pocity bezmocnosti a bezvýchodnosti, pocity viny, pocit nespravedlnosti,

¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. , 2004, s. 114

² ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. , 2004, s. 115

pocit nedůstojnosti, osamělost, izolovanost a odloučení, deprese, jiná závažná duševní choroba či porucha, tělesná choroba či porucha anebo negativní vliv alkoholu a drog. U obětí trestné činnosti působí nejčastěji pocit životní beznaděje. Tito lidé se domnívají, že nemohou s danou situací nic udělat, že sami nemohou nic dokázat a že jim nikdo nepomůže. Nadále se cítí ve svém životě zbyteční, slabí a bezmocní. Náhled na okolí se jim rozpadá, přestávají důvěřovat okolí. Pocity bezmocnosti a bezvýchodnosti či pocity viny se vyskytují u jedinců prožívajících např. těžký stres, který nemohou sami zvrátit, např. trestná činnost páchaná na dítěti, kdy rodiče cítí vinu za to, že nemohli žádným způsobem pomoci svému dítěti. Jedná se o případ, kde je velmi malá šance ovlivnit situaci, ve které se jak přímá tak nepřímá oběť trestného činu nachází.

Pocit nespravedlnosti může nastat u oběti, jež nemá dostatek informací o průběhu vyšetřování na ní spáchaného trestného činu, soudní jednání se např. stále odkládá nebo se pachatel trestného činu vyšetřuje na svobodě. V mnohých případech je u soudu rozhodnuto ve prospěch pachatele. Např. odložení věci pro nedostatek důkazů či chybějících znaků skutkové podstaty trestného činu. Oběť tak nahlíží na soud jako nespravedlivý. „Pocit nedůstojnosti může u oběti vyvolat necitlivé vedení výslechu, přístup masových médií nebo nevhodná reakce okolí.“³

U oběti může nastat až depresivní stav. Deprese je závažná duševní porucha. Podmíněna může být faktory endogenními (vnitřními) i psychogenními (stres, negativní zážitek ...). Z velké části je deprese dlouhodobou záležitostí, kterou je nutné řešit vyhledáním psychiatra a farmakologickou léčbou. Depresivní člověk se projevuje zejména apatií, ztrátou zájmu o okolí i sebe, poruchami vůle, změnami nálad, plačtivostí či netečností. Sebevraždy depresivních jedinců mají většinou nedemonstrativní charakter, bývají dokonané. Při kontaktu s osobou trpící depresí je nejlepší variantou, pokud tomu okolnosti dovolí, přivolat pomoc lékaře - psychiatra. Stejně je tomu i u jiných duševních poruch (psychózy, psychopatie) představujících závažné duševní poruchy myšlení, vnímání, jednání i emocí. Nejčastěji se ve společnosti vyskytují klienti se schizofrenií, paranoidní schizofrenií

³ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha: Grada Publishing a.s., 2007, s. 20

či maniodepresivní psychózou. Pokud se pacienti tohoto typu právě nacházejí v tzv. atace poruchy, je jednání s nimi složité a obtížné. V takové situaci není možné spoléhat na smluvené sliby nebo ústupky, mohou totiž jednat náhle, nečekaně, bizardně nebo opačně, než jak zněla dohoda.

Některé oběti trestné činnosti řeší svou situaci také alkoholem či drogami. Oběť se v první fázi alkoholismu cítí jistější, výkonnější a schopnější. Ve fázi druhé již projevuje známky agresivity, její chování je kritické, agresivní, jedinec vyvolává spory. Při dalším pití, se dostává do fáze útlumu, připadá si, že se ocitá v situaci, ze které nevede cesta ven. Taktéž tomu může být u osob pod vlivem drog, u nichž se často vyskytuje změna chování (např. uzavřenost či deprese), změna vzhledu (změny účesu, oblékání, pearcing, tetování), změna ve zdravotním stavu (poranění, dušnost, potivost či zvracení) nebo změna ve fyzické kondici (oslabení či zpomalení tempa).

2. POŠKOZENÍ OBĚTI

Pokud je na oběti spáchán trestný čin, je jí vždy způsobena ze strany pachatele nějaká újma. Oběti je způsobena újma vždy těsně po spáchání trestného činu, ale také následně s odstupem času, např. při řešení trestného činu policisty nebo řešení věci před soudem, např. nevhodnými reakcemi nebo nešetrným zacházením s obětí (zde se jedná převážně o újmu psychickou). Trvání újmy může být krátkodobou, dlouhodobou nebo také celoživotní záležitostí.

Stadia, jimiž procházejí všechny osoby prožívající nějakou újmu, jsou:

- období šoku, otřesu
- období intenzivního smutku, kde dochází k ventilaci emocí
- období akceptace (přijetí), smíření se situací, zvládnutí situace

2.1 MATERIÁLNÍ ÚJMA

Materiální újma je následkem jednání pachatele většinou u hospodářských trestných činů či majetkových trestných činů (krádež, poškozování cizí věci a mnoho dalších trestných činů uvedených v trestním zákoně č. 140/1961 Sb.) Materiální újma působí na každého jinak. Je rozdíl, zda je odcizeno vozidlo bohatému podnikateli, který si ihned může koupit nové vozidlo nebo je odcizeno osobě, která na něj šetřila několik let. U bohatého podnikatele tak může nastat krátkodobá újma, jež časem odezní, ale u osoby, která na vozidlo šetřila několik let, může být způsobená újma dlouhodobější záležitostí. Pokud se jedná o určení majetkové újmy ze strany orgánů činných v trestním řízení není, zpravidla obtížné zjistit výši škody. Přesto v některých případech bývají spory mezi obětí a orgány činnými v trestním řízení. Velký problém je spatřován při uplatňování náhrady škody na pachateli. V mnoha případech je vymahatelnost náhrady škody po pachateli téměř nulová.

2.2 FYZICKÁ ÚJMA

„Fyzická újma spáchaná na oběti může začínat lehčími zraněními a končit těžkým ublížením na zdraví či smrtí.“⁴ U oběti to představuje určitou hrozbu, omezení, náročnou životní situaci, krizi, neplánovaný zásah do životních plánů apod. Mohou se objevit pocity zoufalství, nejistoty, beznaděje. Dochází ke změně očekávání, ke změně nebo ztrátě sociálních rolí. Oběť i její okolí musí nejprve uznat realitu, skutečnost újmy, která byla oběti způsobena. Pachatel může oběti ublížit natolik, že jí lékaři musí např. odejmout končetinu, nebo je oběť doživotně upoutána na invalidní vozík, je ochrnuta nebo je odkázána po celý svůj život na pomoc svých nejbližších. Pro oběť mohou nastat komplikace spojené s danou situací např. potřeba získání finančních prostředků spojených s léčbou, ztráta zaměstnání s pravidelnou mzdou atd. V těchto případech bude oběť odkázána na zákon č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.

2.3 PSYCHICKÁ ÚJMA

„Psychická újma způsobená oběti trestné činnosti je velmi nebezpečná, traumatizující a mnohem trýznivější, než může být újma fyzická či materiální. Je to např. u trestného činu znásilnění, kde mohou být na oběti způsobeny celoživotní následky, a to jak v psychice oběti, v jejím pohlavním životě, tak v sociální roli.“⁵ Tato újma se může projevovat u oběti pocitem úzkosti, nedůvěry k lidem, pocitem bezmoci, sebelítosti či sebeobviňováním. U oběti tato újma může způsobit změnu sociálního postavení, např. v rodině nebo zaměstnání. Pro oběť je velmi traumatizující situace, kdy se musí ve většině případů setkat opět s pachatelem u soudu a zde opět popisovat před cizími lidmi událost, k níž došlo. Dále pak může být situace oběti vyhodnocena novináři, kteří mnohdy z uvedené události udělají senzaci. Zde by měla především co nejvhodněji zapůsobit rodina a nejbližší, kteří by měli oběti ve všech směrech pomoci. Následně je potřeba vyhledat pomoc odbornou.

⁴ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 117

⁵ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*, Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 147

3. NÁSILÍ

Násilí znamená využívání (nejčastěji fyzické) převahy k vykonávání bezpráví vůči jiné osobě. Na jedné straně představuje násilí a agresivita určité reakce na nouzové situace nebo již vzniklý důsledek situace, na straně druhé příčinu, spouštěcím mechanismem na určitou situaci. Násilí se vyskytuje v podstatě ve všech oblastech společenského života. Ve výchovně-vzdělávacích institucích jako jsou školy, internáty, výchovné ústavy aj., ve formalizovaných institucích, jakou je vězení, instituce ústavní péče atd., v zaměstnání např. na úrovni nadřízený – podřízený, ale i na stejném hierarchickém stupni, v rodině formou domácího násilí, na ulici ve formě vandalismu aj. Co se týče násilné a mravnostní trestné činnosti, patří sem trestné činy, jako např. ublížení na zdraví, loupež, znásilnění či pohlavní zneužívání, vražda a další.

U disponovaných jedinců se jako reakce na mimořádně intenzivní stresové události může rozvinout porucha tzv. posttraumatická stresová porucha. Jejími znaky jsou znovuprožívání (častý, náhlý smutek nebo napětí vyvolávající vzpomínky či myšlenky, opakované stresující sny, znovuprožívání dané situace), vyhýbání se myšlenkám nebo konverzaci o dané události, neschopnost zapamatovat si a vybavit si důležité podrobnosti dané události, pocit izolovanosti nebo odcizení se rodině, rozrušení (problémy se spaním, podrážděnost, problémy se soustředěním, pocit přílišné ostražitosti, nepřiměřená lekavost).

3.1 NÁSILÍ V RODINĚ

Násilí v rodině je nadvláda, bezprávně vynucovaná některým členem rodiny nad jiným členem nebo členy rodiny. Násilí může být fyzické povahy – facky, strkání, kopání, bití, údery pěstí, škracení, tahání za vlasy, kousání, plivání, štípání, škrábání, používání zbraní nebo jiných předmětů jako zbraně, poranění nožem nebo jinými ostrými předměty, svazování, pálení cigaretou, posazování na rozpálená kamna nebo přivazování k horkému topení, vědomé vytváření nebezpečných situací způsobujících fyzické ohrožení, až vražda. Jinou formou násilí jsou útoky verbální,

slovní (hrozby, urážky, ponižování, nadávky apod.), sociální (izolace, zamezování či bránění kontaktu s vnějším světem, absolutní kontrola všeho, co dotyčný dělá, omezování pohybu po bytě nebo po domě apod.), ekonomické (odmítnutí či minimalizace finanční podpory, bránění v nástupu nebo výkonu zaměstnání, ničení majetku nebo osobních věcí apod.), sexuální (nucení k sexuálnímu styku, vyžadování sexuálního styku bez předchozího souhlasu, úmyslné fyzické ubližování před nebo během sexuálního aktu, nucení k prostituci, znásilnění – orální, anální, vaginální apod.), útoky psychické a emocionální (vyvolávání pocitů viny, narušení sebedůvěry, ponižování, vyhrožování, zastrasování, excesivní křik, neustálá kritika, nadávání, okřikování, zahanbování, zesměšňování, lhaní, nedodržení slibů nebo daného slova, zneužití důvěry, ignorování apod.).

Násilí v rodině se týká všech úrovní rodinných vztahů – mezi dospělými, rodiči a dětmi, mezi sourozenci, mezi manžely, mezi rodiči a prarodiči. Společným prvkem násilí páchaného v rodině je násilí páchané mezi navzájem si blízkými osobami, nerovnoměrné rozložení sil, využívání moci a fyzické převahy silnějšího nad slabším, nerespektování práva, potřeb a tužeb obětí agresorem. Násilí v rodině tedy zahrnuje špatné zacházení s dětmi, násilí mezi dospělými členy rodiny, špatné zacházení se starými členy rodiny či handicapovanými jedinci. Aby vůbec mohlo docházet k násilí v rodině, musí k tomu být uvnitř rodiny vytvořeny vhodné podmínky pro rozvoj násilného chování. To je největší problém v systému odhalující násilí v rodině, protože rodina má právo na své soukromí, a tudíž není vidět do vnitřních pravidel rodiny. Nejvíce kritickou skupinu tvoří právě děti, které jsou mnohdy zcela odkázané na rodiče.

3.2 DĚTI JAKO OBĚTI NÁSILÍ

„Násilí znamená uplatňování síly, moci, převahy - jde o zneužití moci nad někým.“⁶ Z tohoto důvodu právě děti představují pro násilníka vhodný objekt – jsou fyzicky slabší, psychicky a sociálně nezralé a v mnoha ohledech na dospělých (v případě rodinného násilí přímo na agresorovi) závislé. Rodina představuje

⁶ ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Krizová intervence pro praxi*, Praha: Grada Publishing a.s., 2004, s. 126

nebezpečné prostředí, ve kterém mu reálně hrozí násilí. V odborné literatuře se pro násilí páchané na dětech ustálilo označení syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte – syndrom CAN (zahrnuje fyzické násilí, např. tělesné týrání, sexuální násilí, např. pohlavní zneužívání, psychické násilí např. citové či emocionální týrání, zanedbávání a systémové týrání, např. druhotné ponižování). Jistý rizikový faktor pro děti představují někdy i sami rodiče, např. rodiče závislí na alkoholu, drogách, agresivní rodiče, rodiče trpící psychickými poruchami, chronickými onemocněními, rodiče, kteří měli sami v minulosti zkušenosti s násilím nebo s emoční deprivací. U takto postižených dětí mohou nastat problémy v pozdějším věku. Mohou se projevovat v partnerských vztazích a v manželství (zneužívané děti bývají zneužívané i v dospělosti svými partnery).

Je-li podezření na spáchání sexuálního násilí na dětech, je třeba postupovat velmi opatrně, aby na jedné straně nedošlo k bagatelizaci určitých signálů, ale na druhé straně, aby nebyly vyvozovány příliš ukvapené a nesprávné závěry o zneužívání. Jedná se o nejednoznačně diagnostikovatelný a obtížně prokazatelný problém. Velkým problémem v diagnostice násilí na dětech je neochota dětí spolupracovat a o násilí hovořit, poněvadž mohou být rodičem – agresorem zastrášováni nebo vydíráni, cítí vinu za to, co se stalo, bojí se, že jim nikdo nebude věřit nebo mají z dané situace jisté výhody, např. peníze, dárky, drobné služby apod.

3.3 ŽENY JAKO OBĚTI NÁSILÍ

U mužů násilníků se v partnerském vztahu často projevuje nespokojenost, úzkost a výbušnost. Mají problémy s ovládáním vlastního chování a násilí pak bývá pokusem o jakési vyrovnání vztahu, o kompenzaci neuspokojující pozice muže v rámci páru. Z realizovaných výzkumů, zjišťujících typické znaky pachatelů domácího násilí páchaného na ženách, lze charakterizovat dva základní typy – násilník s dvojí tváří (doma agresor a pro okolí seriózní osoba, jedinec z vyšších sociálních vrstev) a sociálně problémový násilník (jedinec z nižších sociálních vrstev, který vykazuje sociálně patologické projevy)

Typologie pachatelů páchající násilí na ženách:

- čistý domácí agresor – kontrolovaný partner s dvojí tváří, jinak slušný, násilí na ženě provádí jen doma
- muž generalista – doma násilný k ženě, ale i vůči jiným osobám
- situační domácí agresor – násilí je podmíněno vnějšími situačními okolnostmi (dlouhodobá nezaměstnanost, mimomanželský vztah)
- na drogách závislý muž – násilí na ženě se vztahuje k abúzu alkoholu nebo jiné drogy
- sadistický agresor – porucha osobnosti

Mezi signály predikující partnerské násilí na ženě patří: žena má intuitivní pocit ohrožení, muž často řeší konflikty zastrašováním, šikanováním, vyhrožováním, citovým vydíráním, je hrubý ve vyjadřování, používá symbolické násilí – v hněvu mlátí do věci, ničí věci, v minulosti měl problém s násilnými projevy – vandalismus, agresivní projevy v soc. prostředí, pije alkohol, užívá drogy, své chování omlouvá alkoholem a drogami, žárlí, zpovídá partnerku, špehuje ji, ovlivňuje její přátele, rodinu, dává najevo krajní emoce – lásku, nenávisť, trpí výkyvy nálad – rozmrzelost – vztek, bagatelizuje své násilnické chování, je nepřizpůsobivý, nechce změnit své chování, z vlastních problémů obviňuje druhé, jako dítě byl svědkem či přímo obětí násilí, ztotožňuje se s násilníky – považuje jejich chování za oprávněné, používá peníze, aby měl kontrolu nad aktivitami své partnerky, zajímá se o zbraně apod. Tyto projevy nejsnáze předpovídají různé formy násilí. Žena i její nejbližší často tají ty nejkřiklavější signály, dokud nedojde k nejhoršímu.

Násilí uvnitř rodiny je časté a týká se všech rodinných vztahů, oběťmi se mohou stát všichni členové domácnosti. Výzkumy 90. let minulého století shodně ukazují, že většinovými oběťmi (na celém světě) jsou ženy v postavení manželky, družky nebo přítelkyně, ty tvoří 92-98% z celkového počtu obětí. V ČR na základě oficiálních údajů jsou v 90% obětí domácího násilí ženy. Mezi časté následky násilí patří zlomeniny, potraty, trvalá poškození zdraví, někdy smrt, případně sebevražda. Do rizikové skupiny patří ženy, které jsou ve svém chování a jednání nesamostatné, závislé, neschopné se bránit. Reakce týraných žen bývají paradoxní, často se snaží

popírat závažnost situace, v podstatě jde o výraz zafixovaného postoje vlastní bezmoci a manipulace. Týrané ženy mají často pocit, že musí chování agresora přetrpět, že nemají jinou možnost. Některé ženy se za situaci doma stydí, bojí se nepochopení okolí, samoty, jsou na partnerovi finančně závislé. Násilník svou oběť tyranizuje i poté, co se jej pokusí opustit. Celou situaci často komplikuje solidarizující chování ženy s agresorem, které se může projevovat i tendencí zapírat uskutečněné trestné činy.

3.4 MUŽI JAKO OBĚTI NÁSILÍ

„V současnosti se začínají vyskytovat také situace, kdy i muži jsou oběťmi týrání a sexuálního zneužívání, především v tzv. jednogenderových institucích jako jsou např. armáda, vězení, zajatecké tábory atd.“⁷ Zde sexuální násilí na mužích neslouží pouze k náhražkovému uspokojení sexuálního pudu, ale jedná se především o akt ponížení určitých mužů, kteří jsou nuceni k výkonu ženských rolí, se všemi službami, které ženy mužům na svobodě, tedy v obvyklých podmínkách, poskytují. Jsou jakoby přerazeni do role ženy.

Dochází ovšem také k násilí žen vůči mužům, a to především v tzv. privátní sféře v podobě domácího násilí vůči mužům. Násilí vůči mužům je však obtížně prokazatelné, protože ženy povětšinou volí především rafinované formy psychického, verbálního a emocionálního násilí a vydírání. Prokazování násilí a především pomoc týraným mužům je komplikována také neochotou mužů vyhledat institucionalizované formy psychosociální pomoci. Pro muže je týrání velmi ponižující, stydí se vyhledat jakoukoliv pomoc. Od mužů se očekává, že budou odvážní, silní, stateční, protože se předpokládá, že jsou fyzicky zdatnější než ženy.

Oběti (muži) se často cítí sociálně izolovaní, opuštění, rozpolcení, zmatení, trpí pocity viny, obviňují se z vyprovokování a zodpovědnosti za násilí, mají pocit bezmoci, že nemají kontrolu nad danou situací, jsou v rozpacích, pokud mají přiznat, že jsou týráni nebo že zůstávají v násilnickém vztahu, trpí nízkým sebevědomím, domnívají se, že nejsou schopni přežít bez cizí pomoci, věří v mýty o domácím násilí

⁷ ŠPATENSKOVÁ, N. a kol.: *Krizová intervence pro praxi*, Praha: Grada Publishing a.s., s. 134

(př. že provokují agresora), popírají hněv zapříčiněný týráním, ale vybuchují kvůli každé maličkosti, často jsou v depresi nebo se bojí, upřednostňují potřeby dalších členů rodiny před vlastními, mají pocit bezmoci, že neexistuje možné řešení, zažívají stresové reakce s fyziologickými komplikacemi – únava, vyčerpanost, bolest zad, nespavost, bolesti hlavy, dýchací problémy nebo svalové křeče.

3.5 SENIOŘI JAKO OBĚTI NÁSILÍ

Diskuse, které se vedou na téma týrání, zneužívání a zanedbávání seniorů, trvají relativně krátkou dobu, cca. 25 let. Špatné zacházení se staršími lidmi představuje ve většině případů jednorázové či opakované fyzické, psychologické (emocionální), finanční útoky či zanedbávání. Takové chování může být záměrné i nezáměrné. Vyskytuje se v domácím prostředí, ale i v ústavech a institucích dlouhodobé péče, zdravotnických zařízeních atd.

Formy týrání seniorů:

- fyzické týrání – tělesné násilí, projevující se krevními podlitinami, oděrkami, odřeninami, otevřenými rány, popáleninami či frakturami, snadněji odhalitelné než nepodávání léků
- psychologické týrání – začíná u slovní agrese, jako křičení, nadávání, vyhrožování a sahá až ke lhaní, ponižování, ignoraci či vyloučení z rodinného života. Senioři na toto reagují depresemi a úzkostí.
- ekonomické zneužívání – okrádání seniorů o finanční prostředky a majetek např. cennosti v domácnosti
- zanedbávání – pasivní forma týrání či zneužívání, projevuje se nedostatkem pozornosti k seniorovi, uspokojení jeho základních fyziologických potřeb (jídlo, pití, teplo, hygiena apod.), psychologických potřeb (bezpečí, láska) nebo sociálních potřeb (sociální kontakty, sociální vztahy, sociální komunikace)

Seniorům se způsobuje zbytečné trápení, zranění, bolesti, porušení či ztráta lidských práv a snižuje kvalita života ve stáří. Časté rizikové faktory, které způsobují

týrání seniorů, vznikají při péči o seniory, jestliže pečovatel nedokáže zvládnout stres spojený s náročností pečovatelských úkolů, konfliktem povinností vůči vlastní rodině (dětmi, vnoučaty), zaměstnáním, se zásadní změnou časového režimu dne, týdne, roku. Nejpravděpodobnějším kandidátem týrání a zneužívání ve stáří je vdova sdílející svoji domácnost se závislým synem, s psychickou nemocí či drogovou nebo alkoholovou závislostí. „Pro pracovníky v pomáhajících profesích (sociální pracovníci) v terénu je podstatné neignorovat podezření na možnost týrání, zneužívání a zanedbávání, získávat důkazy (klást otázky, pozorovat) a ve spolupráci s odborníky na krizovou intervenci, zdravotníky, popřípadě policií jednat.“⁸

⁸ ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Krizová intervence pro praxi*, Praha: Grada Publishing a.s., s. 134

4. POMOC OBĚTEM TRESTNÉ ČINNOSTI

Poskytování pomoci oběti trestné činnosti si za základní cíl klade vrátit osobám jejich psychickou rovnováhu, narušenou konáním pachatele trestného činu na této osobě, ale samozřejmě také materiální odškodnění. Odborná pomoc by měla zcela korespondovat s krajinou, ve které se jedinec nachází. Lze tak rozdělit pomoc poskytovanou na úseku psychologickém, lékařském, sociálním a právním. Výběr vhodné pomoci praktikované na oběti trestného činu závisí na řadě ostatních činitelů či faktorů, především:

1. podstatné pro posouzení situace je, zda je pomoc vyžadována okamžitě či nikoliv, tzn. v situacích, kdy by poskytnutí pomoci mělo být tak rychlé, jak je to jen možné.
2. v situacích, kdy je hlavním úkolem minimalizace pocitu ohrožení, vytvoření si pocitu bezpečí, utváření emocionální podpory, zajištění materiální podpory.
3. analýza situace oběti trestné činnosti – pro správný přístup k situaci a účinnému poskytnutí pomoci musí pomáhající zcela porozumět osobě, která pomoc potřebuje, a situaci, které byla vystavena.
4. časové hledisko určující vážnost situace, tzn. zda se jedná o krátkodobé, střednědobé či dlouhodobé poskytování pomoci.
5. přístup k oběti trestného činu záleží především na konkrétní oběti trestné činnosti, někdy postačuje trpělivé dlouhodobé empatické naslouchání a postupné řešení situace, někdy je zapotřebí direktivní zásah např. byla-li oběť ohrožena na životě nebo zdraví.
6. všichni lidé nereagují shodně, nejen různé situace vyžadují tomu odpovídající odbornou pomoc, ale i stejné situace u různých osob vyžadují různé konkrétní individuální přístupy pomáhajících.

„Poskytnutí pomoci oběti trestné činnosti se nevztahuje pouze na přímou oběť, ale také na oběť nepřímou, na blízké osoby oběti, např. u trestného činu znásilnění dle §241 trestního zákona je poškozena přímá oběť a také oběť nepřímá - manžel, děti, rodiče a další. U oběti je třeba podporovat pocit bezpečí a schopnost důvěřovat

svým nejbližším.“⁹ Taktéž by se měly zachovat orgány činné v trestním řízení (policie nebo soudy) a další nevládní organizace. Pomoc oběti vyžaduje spolupráci všech profesionálů v oboru. Je vyžadován efektivní management případů, který není záležitostí pouze policie, ale předpokládá úzkou spolupráci s odborníky z řad psychiatrů, psychologů a také institucí typu probační a mediační služby.

Poskytování pomoci by v sobě mělo zahrnovat: poskytnutí citové a emocionální podpory a pocitu bezpečí, usnadnění komunikace, podporu ventilace emocí, konfrontaci s realitou a eliminaci postupů, zkreslující a odmítající realitu, odhalování skrytých problémů, vytvoření plánu pomoci.

Naopak mezi nesprávné postupy při poskytování pomoci lze zařadit: přesvědčování, utěšování či dávání tzv. „dobrých rad“, zastírání a tlumení emocí, vynucování rychlých rozhodnutí, bagatelizování problémů či přílišné podávání uklidňujících léků.

Nejdůležitější občanské sdružení zaměřené na pomoc obětem trestné činnosti a na prevenci kriminality s působností v České republice:

- BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ – *Centrála Bílého kruhu bezpečí Duškova 20, 150 00 Praha 5, tel.: 257 317 110, fax: 251 512 299, www.bkb.cz*
- DONA LINKA – *tel. 251 51 13 13, www.donalinka.cz*
- DONA CENTRUM – *DONA Centrum Bílého kruhu bezpečí, 28. října 124, 702 00 Ostrava tel.: 597 489 207, e-mail: donacentrum@quick.cz*
- ROSA – *Informační a poradenské centrum pro ženy oběti domácího násilí – Podolská 242/25, 147 00 Praha 4, tel: 241 432 466, SOS linka 602 246 102, e-mail: info@rosa-os.cz, www.rosa-os.cz*
- ACORUS – *tel.: 283 892 772, fax: 283 890 671, e-mail: acorus@atlas.cz*
- PORADNA PRO ŽENY A DÍVKY EVA – *Diecézní charita, Kanovnická 16, 370 01 České Budějovice, tel.: 386 357 376, 386 353 120, fax: 386 360 284, e-mail: eva@charita.cz*

⁹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha: Grada Publishing a.s., 2007, s.128

- KRIZOVÉ CENTRUM – ve *Zlatých stránkách* – např. v Praze Krizové centrum RIAPS, v Brně Spondej
- OBČANSKÉ PORADNY – www.obcanske-poradny.cz
- LINKY DŮVĚRY – www.capld.cz nebo ve *Zlatých stránkách*

4.1 LAICKÁ POMOC

„Ačkoliv je viktimizace celkem běžnou událostí, je zarážející, jak často je nejbližší okolí bezradné v kontaktu s obětí. Nejčastěji se vyskytujícím problematickým chováním okolí je strategie ignorování. Okolí komunikuje s obětí, jako by se nic nestalo, vyhýbá se hovoru o bolavých místech, anebo ji vybízí k tomu, aby na kritický incident zapomněla. Tyto strategie blokují přirozené mechanismy vyrovnávání se s traumatem a jeho zpracování do přijatelné vzpomínky.“¹⁰

Nevhodné reakce okolí, kontraproduktivní strategie zacházení s obětí, dva mylné mýty:

- *Oběť musí co nejdříve na vše zapomenout*, proto je třeba se k ní chovat jako by se nic nestalo.
- *Oběť je nemocný člověk*, vyléčí ji odpočinek, klid (nečinnost, farmaka).

Opak je pravdou, oběť nikdy zcela nezapomene a na návrat do všedního života nemůže pasivně čekat. „Do zhojení utržených ran musí investovat svou vlastní energii. Rodina by měla být místem bezvýhradné emocionální podpory oběti. Stačí zdánlivě málo – vhodně komunikovat s obětí a podporovat ji při zdravých způsobech vyrovnávání se s traumatickým zážitkem. Pro jednání rodinných příslušníků nebo jiných blízkých osob lze formulovat následující doporučení:“¹¹

- **Pocity viny** – téměř každá oběť se zabývá otázkou, proč se čin přihodil právě jí. Snaží se najít racionální vysvětlení události, která uspokojivé logické zdůvodnění

¹⁰ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha: Grada Publishing a.s., 2007, s. 126.

¹¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha: Grada Publishing a.s., 2007, s. 127-130.

ani nemá. Oběť se pak uchyluje k sebeobviňování. Členové rodiny by měli v komunikaci dát oběti jasně najevo, že ona čin nespáchala. Jasně a srozumitelné sdělení, že za to, co se stalo, je zodpovědný pachatel, může pomoci oběti při hledání nové sebejistoty. Některé oběti se stále znovu a znovu vrací k průběhu činu. Promítají si ho jako film a trápí se tím, jak v krizové situaci zareagovaly. Vyčítají si, že se měly zachovat jinak. I s výčitkami oběti je třeba citlivě pracovat. Není vhodné je zlehčovat či bagatelizovat, výroky typu „to je blbost, nemysli na to“ oběti nepomohou. Vycházíme z toho, že jakékoliv chování, které umožnilo oběti přežít a přestat krizové okamžiky, bylo vhodné a je třeba za něj oběť ocenit.

- Normalizace následků viktimizace – u oběti může odstartovat různé poruchy v prožívání a chování. Typické jsou např. poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, nutkavé vtírající se vzpomínky a myšlenky na čin, příznaky vyhýbání se (oběť se vyhýbá kontaktu se vším, co připomíná zločin), podrážděnost anebo velká únava atd. Důležité je, aby rodina oběti věděla, že takové chování je normální reakcí na nenormální situaci. Je-li oběť vystrašena tím, co se s ní děje, je na místě ji uklidnit. Někdy stačí ujištění blízkých či přátel o tom, že popsané potíže jsou způsobeny otřesným zážitkem. Potíže a různé příznaky, kterými trpí oběť, by měly časem slábnout. Přetrvávají-li v nezměněné intenzitě či naopak sílí, je vhodné myslet na odbornou psychologickou pomoc.
- Obnova pocitu bezpečí a schopnosti důvěřovat – schopnost důvěřovat sobě a svému okolí je důležitým znakem každého duševně vyrovnaného člověka. K normálnímu životu potřebujeme do určité míry důvěřovat svým přátelům, známým, ale i lidem neznámým. Žijeme s pocitem, že svět je relativně bezpečný. Tyto přirozené předpoklady jsou prožitkem nouzové situace otřeseny. Pocit důvěry bývá ochromen. Následkem toho se oběť uzavírá doma.
- Podpora vyjadřování emocí – emoce přinášejí nejen strach, vztek nebo smutek. Jsou spojeny také s fyziologickými pochody, které se projevují v tělových stavech a změnách. Ventilováním prožívaných emocí dochází ke spotřebování naměstnané negativní energie. Tím, že oběť může o svých zážitcích hovořit, dochází k uvolnění, energie vázaná na kritické vzpomínky slábne, až postupně zcela mizí. Oběť se musí vyplakat, vykřičet. K tomu potřebuje důvěryhodného člověka, který s ní projde procesem ventilace.

- **Obnova víry ve vlastní schopnosti (obnova iluze kontroly)** – duševně stabilní člověk má pocit, že jeho aktivity mají smysl a že může svůj osud do určité míry regulovat. Oběť zpravidla o tyto jistoty přichází. Dosavadní náhled na sebe se rozpadá. Rodina by měla fungovat jako místo bezvýhradného bezpečí a podpory, kde může oběť projít všemi přirozenými fázemi vyrovnávání se s prožitým traumatem. K obnově víry ve vlastní schopnosti přispívá jednak podněcování aktivity, např. ukládání drobných úkolů a činností, které oběť určitě zvládne, a dále podpora těch aktivit, o které má oběť zájem.
- **Podpora při řešení hlavních problémů** – pozitivní roli hrají blízké osoby i přátelé tím, že podporují oběť při řešení těch problémů, které momentálně vnímá jako hlavní, např. doprovod oběti, která jde na policii, při vyšetřovacích úkonech, vyhledávání potřebných informací, např. informace k právním otázkám, o sociálních službách či psychologické intervenci. Tyto informace snáze obstarají osoby, které nejsou přímo zasaženi, mají však motivaci oběti pomoci.

Blízké osoby mohou fungovat jako účinná podpora jen tehdy, jestliže samy nejsou trestným činem traumatizovány. Typickým příkladem takových nepřímých obětí jsou partneři znásilněných žen. Ačkoliv se sami nestali obětí, mají značné problémy zpracovat viktimizaci své partnerky. Není výjimkou, že žena reaguje na kritický zážitek sníženou sexuální aktivitou a partner naopak hypersexualitou. Důsledkem jsou sekundární vztahové problémy, jež mohou vést i k partnerské krizi. V takových případech je vhodné včas vyhledat péči odborníků.

4.2 PSYCHOLOGICKÁ POMOC

V psychologické intervenci platí základní zásady a principy krizové intervence. Za závazné je třeba považovat zejména postupy doporučované vůči osobám, které procházejí náhlou, nečekanou vnější (situační) krizí – oběti zločinů, přírodních neštěstí i katastrof způsobených lidmi (např. teroristické útoky).

„Oběť v akutním stavu těsně po činu - traumatická událost, která se vymyká zátěži, na níž je lidská psychika vystavěna, zásadně mění: životní situaci, způsob,

jakým prožíváme vztahy s druhými lidmi, vztah k vlastnímu tělu a k fyzické existenci či vnímání vlastních možností ovlivňovat a kontrolovat svůj život.“¹²

Jestliže nejsou taková psychická zranění včas a správně ošetřena, mohou oběti vzniknout tělesné, psychické i sociální potíže či poruchy. Důležitou roli hraje doba těsně po kritické události. „V psychologii neodkladné (první) péče se rozlišují dvě oblasti: *první psychologická pomoc a terapie akutního traumatu*. Psychologická první pomoc probíhá přímo na místě činu a poskytují ji přivolaní psychologové a ostatní profesionálové, jako jsou lékaři či policisté. Terapie akutního traumatu je věcí specialistů (psychologů, psychoterapeutů), může začít zhruba dva dny po incidentu či v průběhu navazujících týdnů. Psychologická pomoc na místě i následná terapie akutního traumatu směřují k psychické stabilizaci obětí, ke zmírňování stresových stavů a příznaků. Usilují o nastartování přirozených pochodů zpracování zážitků a zaměřují se na povzbuzení vlastních sil oběti.

Zásady a doporučení pro psychologickou pomoc v prvním kontaktu s obětí – těsně po kritické události se nacházejí ve stavu šoku. Do prožívání postižených osob by se měl co nejdříve vrátit pocit bezpečí, a to jak ve smyslu vnější jistoty (už mi nic nehrozí), tak jistoty vnitřní (mám možnost se rozhodovat a jednat, mám nějakou kontrolu nad sebou i situací). Obnova iluzí kontroly je základem stabilizace. Úkolem poradců či jiných profesionálů z pomáhajících profesí je podpořit oběti v jejich pokusech o psychickou stabilizaci. Psychologická první pomoc se opírá o tři základní prvky:

- *informace* (první a nejjednodušší cesta k psychické stabilizaci)
- *intervence* (vedení a akceptování oběti, distancování se od události, zklidnění a uvolnění)
- *identifikace rizikových osob* (osoby, u kterých je větší pravděpodobnost vzniku následných a přetrvávajících potíží)

„Oběť ve stabilizovaném stavu v různých fázích po činu – náročná je pomoc klientům, kteří se stali obětí úmyslného násilí – oběti přepadení, oběti znásilnění,

¹² ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠKOVÁ, P.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha: Grada Publishing a.s., 2007, s. 131.

oběti domácího násilí a pozůstalí. Emocionální rány jsou téměř vždy hrozivější než případná fyzická zranění. Psychologická pomoc vychází z následujících zásad:

- podpořit ventilaci emocí
- normalizovat následky události
- podpořit ozdravné pochody, např. cestou přeznačkování (překontextování) příběhu oběti
- poskytovat informace
- mobilizovat vlastní zdroje a návrat ke všednímu dnu (orientace na budoucnost)¹³

Orientace na budoucnost je důležitá zejména u těch obětí, které zůstávají mentálně viset u některých aspektů události, jež jsou nezměnitelné nebo neovlivnitelné. Oběti pak investují svou energii do hledání řešení, která nemohou fungovat.

Efektivní psychologická pomoc dále využívá následující kroky:

- *Od oběti k „survivorovi“* – anglický výraz „survivor“ označuje přeživšího, tedy osobu, které se podařilo přežít. Péče o oběti násilí by měla jít po cestě od oběti k osobě, již se podařilo přežít. Účinná odborná pomoc spočívá v tom, že v průběhu intervence či terapie se z oběti stává „survivor“. Jde v podstatě o změnu v mysli oběti. Stát se obětí anebo stát se „survivorem“.
- *Na trauma orientovaná terapie* – účinná péče o oběti musí být zaměřena přímo na to, co prožily. Jako nevhodné se jeví hlubinné terapie a terapeutické systémy orientované na dětství, vztah k rodičům atd. Při krizové intervenci jsou to nedůležitá a odvádějící témata. Proto již v prvním kontaktu s obětí kriminality je vhodné zaměřit se přímo na kritické momenty zločinu a použít techniku „vyprávění svého příběhu“.
- *Restaurování pocitu kontroly* – musí směřovat k obnovení víry ve vlastní schopnosti. Nejvhodnější je rozhovor o myšlenkách a pocitech, které oběť zažívala. Umožňuje jejich rozklíčování.

¹³ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha: Grada Publishing a.s., 2007, s. 135.

- *Terapie zjevných následků traumatu* – účinná intervence se musí zabývat skutečnými, zjevnými problémy obětí. Jeden z typických problémů obětí je „vyhýbání se“. Jde o tendenci vyhýbat se podnětům, místům a situacím, které připomínají událost, např. oběť ukončí pracovní poměr, aby nemusela pobývat na pracovišti, kde byla přepadena. Tím ale naopak udržuje svůj strach v chodu, protože se zbavuje možnosti, jak se ho opět odnaučit. Produktivní a léčebná je technika „návratu do kritických událostí“ buď v symbolické podobě (oběť je schopna zhlédnout fotodokumentaci) nebo reálně (návštěva místa).

Pravidla pro první poradensko-terapeutické rozhovory:

Aktivně naslouchat a zjišťovat hlavní problém klienta – základem je umění aktivně naslouchat. Mimo jiné to umožní rozpoznat hlavní problém, stává se totiž, že klient zpočátku stručně vyličí svůj příběh, ale při dalším rozhovoru vzniká odlišná zakázka. Hlavní problém klienta leží někde jinde, než se na první pohled zdálo. Jádrem psychologické podpory je povzbuzení klienta k tomu, aby svůj otřesný zážitek přijal a emocionálně zpracoval. Nejlepší a nejúčinnější prostředky pro povzbuzení napoví klient sám.

Strategie malých krůčků – sotva se lze ubránit lidskému pohnutí, je-li oběť ztrápená a je-li její příběh zvláště tragický a dojímavý. Takové okolnosti stimulují obyčejný lidský soucit. Tyto emoce jsou přirozené a nevyhne se jim ani profesionální poradce. Je ale důležité, aby poradce projevy vlastního soucitu tlumil. Zdrčený poradce jen utvrzuje oběť v tom, že její situace je katastrofální a tragická. Poradce musí věřit, že v každé situaci existuje východisko. Možné je uplatnit zásadu „malých krůčků“ - přesvědčení, že vždy existují třeba nepatrné, velmi drobné, ale zcela konkrétní krůčky, kterými může oběť zahájit dlouhou a vůbec ne snadnou cestu k ukončení trápení, např. vyplnění dlouho odkládaného formuláře. I v těch nejzoufalejších situacích se osvědčuje postup nazvaný „změna perspektivy“: společně s obětí nazíráme na její příběh z různých pohledů, třeba očima jiné osoby.

Dobře funguje i postup nazvaný „překontextování“: traumatickému zážitku se snažíme společně s obětí dát jiný smysl. Oběti domácího násilí zbavujeme falešného studu – týraná žena se nemusí hanbit za hulvátské chování svého partnera, stydět se může jen ten, kdo se ostudně chová. Do poradny přišla uplakaná a vnitřně vyhaslá

osoba a odchází jedinec, který je připraven alespoň o své situaci přemýšlet a věřit, že existuje východisko.

Následná psychologická péče

Jakékoliv formy odborné pomoci obětem, které jsou založeny na opakovaném, dlouhodobějším kontaktu s klientem. U nás zatím takové akreditované intenzivní programy nejsou k dispozici.

V současné době probíhá pilotní projekt zaměřený na terapeutický program pro oběti závažných trestných činů včetně domácího násilí. Jde o novou nadstandardní pomoc Bílého kruhu bezpečí, o.s. realizovanou v rámci Operačního programu rozvoje lidských zdrojů. Do programu jsou zařazeni klienti, kteří se přihlásí z vlastní iniciativy a již dříve byli klienty poradny Bílého kruhu bezpečí, o.s. zejména oběti závažných trestných činů, osoby ohrožené závažnými případy domácího násilí či svědkové závažných trestných činů.

K využití následné psychologické péče dochází zpravidla ze dvou důvodů:

- *Oběť je na základě určitých kritérií vyhodnocena jako ohrožená či zranitelná osoba (viz identifikace rizikových osob) – oběti násilí (znásilnění, domácí násilí, sexuální zneužívání), pozůstalí (častěji rodiče zavražděných dětí či dospívajících) potřebují na vstupní poradenství navázat následnou psychologickou péčí.*
- *Klient sám projevuje zájem o následnou péči – přetrvávají intenzivní příznaky traumatu. Také oběti, které utrpěly nová emocionální zranění v důsledku sekundární viktimizace. Následná psychologická péče má různé podoby. Je to logické, neboť se řídí potřebami klienta. Záleží na jeho konkrétních potížích. V poslední době začínají být ze strany obětí využívány i distanční formy (tj. kontakt zprostředkovaný internetem).*

4.3 SOCIÁLNÍ POMOC

V ČR je problematika obětí trestných činů zařazena mezi priority, které budou z dostupných rozpočtů a fondů podporovány. Ministerstvo práce a sociálních

věcí v minulosti přijalo rozhodnutí o zakládání tzv. viktimologických poraden, avšak praktická aplikace této myšlenky dosud neopustila budovu ministerstva. Podobná praxe by byla v České republice velmi prospěšná. V situacích, ve kterých se nachází oběť trestné činnosti, se projevuje deficit zásadních znalostí policistů o dopadu trestných a jiných činů na oběti, poškozené a pozůstalé, jejich nepřipravenost na zvládání podobných náročných situací. Běžnou praxí by se měla stát přítomnost specializovaného pracovníka v potřebných situacích. Vhodnou komunikací mezi zúčastněnými stranami by tento pracovník předešel mnoha zbytečným a zraňujícím situacím, usnadnil by práci policistům a přispěl by ke kvalitnímu podání svědectví.

4.4 PRÁVNÍ POMOC

V současném právním prostředí ČR má oběť jen omezené možnosti, jak se bránit. Jedním ze základních způsobů regulace je regulace pomocí právních norem, které obsahují pravidla chování, resp. zákazy a příkazy. Vliv na právní normy a jejich obsah mají i další faktory – právní vědomí, pravidla slušnosti, morálka dané společnosti a spravedlnost. Právo samo jako systém zákazů a příkazů může ovlivňovat společnost a její chování pouze v případě, že obsah těchto norem je společnosti a jednotlivci znám. Předpokladem funkce práva ve společnosti je jeho znalost a případné nedodržování je postiženo sankcí, kterou lze očekávat pro toho, kdo právní normy porušuje. Moc práva se v právní pomoci obětí trestných činů většinou neaplikuje, neboť již došlo k porušení práva a očekávání oběti není v rovině preventivní, ale represivní.

Osoby poskytující právní pomoc lze rozdělit do několika skupin – pomoc advokátů, soudců, státních zástupců, právníků, policejních vyšetřovatelů, co do jejich profesního zaměření. Pro účelnou a efektivní právní pomoc nelze vystačit pouze s právním povědomím a znalostí právních norem, ale je nutné znát i způsob, jakým lze právo uplatnit. „Osoba poskytující právní pomoc na pozici právního poradce musí bez přípravy zformulovat odpovědi na otázky, které jsou bezprostředně pokládány, tyto odpovědi musí být dostatečně odborné, ale současně srozumitelné

podané. Základním obsahem právní pomoci je nabídnutí možnosti dalších kroků, včetně vysvětlení obsahu, dopadu a souvislostí.“¹⁴

V přehledu uveden počet obětí a nejvíce vyhledávaná pomoc:

I. čtvrtletí 2008

Poskytnutá pomoc:	ČR
1. právní	166
2. psychologická	145
3. organizační	150
4. morální	78
5. doprovod - k soudu, policii, na úřad	1
6. rehabilitační ordinace Monada	0
7. psychoterapie	10
8. jiná pomoc :	10

II. čtvrtletí 2008

Poskytnutá pomoc:	ČR
1. právní	152
2. psychologická	134
3. organizační	133
4. morální	88
5. doprovod - k soudu, policii, na úřad	1
6. rehabilitační ordinace Monada	0
7. psychoterapie	11
8. jiná pomoc :	5

III. čtvrtletí 2008

Poskytnutá pomoc:	ČR
1. právní	153
2. psychologická	145
3. organizační	130
4. morální	82
5. doprovod - k soudu, policii, na úřad	10
6. rehabilitační ordinace Monada	0
7. psychoterapie	16
8. jiná pomoc :	4

¹⁴ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha: Grada Publishing a.s., 2007, s. 152-153

5. PROSTŘEDKY TRESTNÍHO PRÁVA PŘI ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY NÁSILNÉ TRESTNÉ ČINNOSTI

V našem státě je stále vzrůstající počet násilných trestných činů (znásilnění, ublížení na zdraví, pohlavní zneužívání, vraždy aj.). Trestní postih pachatelů těchto trestných činů je možný pouze na základě určitého právního systému, jehož základem je v ČR Ústava a Listina základních práv a svobod. Jsou to normy nejvyšší právní síly a tyto předurčují charakter celého právního řádu, přičemž zakotvují základní práva a svobody. V čl. 1 Listiny základních práv a svobod je uvedeno, že lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry, náboženství, politického či jiné smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. V čl. 6 Listiny základních práv a svobod se uvádí, že každý má právo na život a nikdo nesmí být zbaven života, v čl. 8, že osobní svoboda je zaručena a v čl. 10, že každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a bylo chráněno jeho jméno.

Z těchto skutečností vyplývá pro stát povinnost chránit tato základní práva a svobody svých občanů. Stát tak nesmí tolerovat žádné případy porušování těchto základních práv a svobod. Tyto nejvyšší zákony porušují svou trestnou činností právě pachatelé, kteří tak omezují osobní svobodu lidem, snižují jim lidskou důstojnost či osobní čest, ba dokonce zbavují života. A právě stát by se měl postarat o to, aby tito pachatelé byli řádně potrestáni. Jednotlivé trestné činy, jež způsobují fyzickou či psychickou újmu občanům, jsou uvedeny v zákoně č. 140/1961 Sb. (trestní zákon).

Přehled nejčastějších trestných činů dle trestního zákona:

Hlava III. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných

§ 153, 154 Útok na státní orgán

§ 155, 156 Útok na veřejného činitele

Hlava V. Trestné činy hrubě narušující občanské soužití

- § 196, 197a Násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci
- § 202 Výtržnictví
- § 204 Kuplířství
- § 205 Šíření pornografie
- § 205b Zneužití dítěte k výrobě pornografie
- § 207 Neposkytnutí pomoci

Hlava VI. Trestné činy proti rodině a mládeži

- § 215 Týrání svěřené osoby
- § 215a Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě
- § 217 Ohrožování výchovy mládeže
- § 217a Svádění k pohlavnímu styku

Hlava VII. Trestné činy proti životu a zdraví

- § 219 Vražda**
- § 220 Vražda novorozeného dítěte matkou
- § 221, 222, Ublížení na zdraví**
- § 223, 224 Ublížení na zdraví**

Hlava VIII. Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti

- § 231 Omezování osobní svobody
- § 232 Zbavení osobní svobody
- § 234 Loupež**
- § 241 Znásilnění**
- § 242 Pohlavní zneužívání**

Ukládání trestů se odvíjí od závažnosti jednotlivých trestných činů. Bohužel skoro v žádném případě není pachateli uložena horní hranice trestu, který mu hrozí

za spáchání konkrétního trestného činu. Z každodenních televizních zpráv je patrné, jak reportéři mluví o tom, že pachateli hrozí např. až xxx let odnětí svobody. Vždy mluví o horní hranici trestu, ale skoro v žádném případě není tato horní hranice trestu pachateli uložena.

Je potřeba poukázat na výši trestů jednotlivých trestných činů. Zákonodárci by se měli pozastavit nad trestním zákonem a trestním řádem. Praxe stále ještě vykazuje dojem, jako by se pachatelům křivdilo, jako by prioritou bylo řádně opět začlenit tyto pachatele úmyslných trestných činů do společnosti, aby měli šanci se napravit. „V zákoně č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů je v § 2 (hlavní zásady výkonu trestu) uvedeno, že trest může být vykonán jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody.“¹⁵ V současné době se pozornost stále ještě více zaměřuje na pachatele, jako prioritu staví, aby byl trest pro pachatele přiměřený a aby měl pachatel snahu o nápravu svého chování. Bohužel se nikdo nepozastaví nad tím, co prožívá oběť, jaké následky bude mít v životě a jaké změny jí mohou v životě čekat.

¹⁵ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákon a trestní řád*, Praha: LINDE, 2007, s. 1017

6. PROSTŘEDKY TRESTNÍHO PRÁVA PŘI ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY POMOCI A ODŠKODNĚNÍ OBĚTI TRESTNÉHO ČINU

Dne 31. července 1997 přijal Parlament České republiky zákon č. 209/1997 Sb., *o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů*, který nabyl účinnosti dnem 1. 1. 1998. Česká republika se přiřadila ke státům, který se již několik let zabývají situací osob poškozených úmyslnými trestnými činy. Velká Británie přijala tento zákon již v roce 1964, Německo a Nizozemí v roce 1976, Francie v roce 1977. Na základě tohoto zákona vyplývá státu povinnost poskytnout oběti trestné činnosti peněžitou pomoc. Ve věcech upravených tímto zákonem jedná jménem státu Ministerstvo spravedlnosti.

V uvedeném zákoně se v § 2 hovoří o tom, že obětí se rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Dále je v zákoně uvedeno, za jakých okolností stát neposkytne peněžitou pomoc. Může to být v případě, kdy oběť je trestně stíhána jako spoluobviněná v trestním řízení, nedala souhlas k trestnímu stíhání pachatele, neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost zejména tím, že bez zbytečného odkladu nepodala trestní oznámení. Důležitý je § 6 odst. 2 tohoto zákona, kde je uvedeno, že stát neposkytne pomoc též tehdy, jestliže celková výše bodového hodnocení za bolest nedosahuje hodnoty alespoň 100 bodů. § 7 uvádí v jaké výši stát poskytuje oběti peněžitou pomoc (Fyzické osobě v paušální částce 25.000,-Kč nebo ve výši, kterou oběť prokáže jako ztrátu na výdělku a prokázané náklady spojené s léčením. Tato částka ale nesmí ve svém součtu přesáhnout částku 150.000,-Kč.). Dále stát může poskytnout peněžitou pomoc oběti, která je pozůstalá po oběti, jež v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. V těchto případech stát poskytne peněžitou pomoc v paušální částce 150.000,-Kč. Pomoc nesmí ve svém součtu přesáhnout částku 450.000,-Kč a je-li počet obětí více než tři osoby, poskytovaná částka se u každé oběti přiměřeně krátí. Následně je v zákoně uvedeno, jakým způsobem se Ministerstvo spravedlnosti žádá o peněžitou pomoc, a to na základě

žádosti, která musí být řádně vyplněna a podána na Ministerstvo spravedlnosti nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy se oběť dozvěděla o škodě způsobené trestným činem, jinak právo na peněžitou pomoc zaniká. V §14 písm. a) až f) je uvedeno poskytování pomoci občanům ČR, zajištění pomoci v přeshraničních případech s členskými státy EU, cizím státním příslušníkům jako obětím trestného činu spáchaného na území ČR. JUDr. Vladimír Král ve své knize "Odškodňování obětí trestné činnosti" uvádí sazby pro hodnocení bolestného, kde jsou velmi podrobně popsány jednotlivé úrazy či poškození, které mohou vzniknout jednáním pachatele.¹⁶

Možné návrhy úprav pro tento zákon, zejména při posuzování bodového hodnocení za bolest (fyzické újmy), která byla oběti ze strany pachatele způsobena:

- Žádost (formulář) o poskytnutí peněžitě pomoci oběti trestné činnosti je zaplněn mnoha otázkami a pokyny, které má oběť vyplnit. Z těchto důvodů mnoho obětí se této pomoci vzdá a žádost nevyplňuje. Navrhuji zjednodušení formálních záležitostí této žádosti.
- Za povšimnutí stojí lhůta pro podání žádosti o poskytnutí pomoci, která se musí podat do jednoho roku ode dne zjištění škody způsobené trestným činem. Představme si u oběti velmi vážné zdravotní poškození (znehynění, dlouhé bezvědomí, ztráta paměti apod.), jež by mohl být důvodem, pro který by oběť nedodržela uvedenou lhůtu. Taktéž je to u případů, kdy stát neposkytne pomoc vzhledem k tomu, že oběť nepodala bez zbytečného odkladu oznámení o trestném činu. Navrhuji tedy prodloužení lhůty pro podání žádosti o peněžitou pomoc.
- V zákoně je uvedeno, že oběť musí poskytnutou peněžní pomoc vrátit do pěti let státu ode dne poskytnutí v případě, že jí byla do této doby škoda nahrazena pachatelem. Pokud škoda ze strany pachatele nebyla uhrazena, stát peněžitou pomoc zpět nepožaduje. Všichni dobře víme, jak to v našem státě vypadá z vymáháním náhrady škody od pachatele, kdy ve většině případech skončíte u občanskoprávního soudu. Soud určí náhradu škody, ale od

¹⁶ KRÁL, V.: Odškodňování obětí trestné činnosti. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 85-132

pachatele ji stejně ve většině případech nedostanete anebo dostáváte po velmi malých částkách. Dovolil bych navrhnout, aby i v případě úhrady způsobené škody ze strany pachatele nemusela, oběť peněžitou pomoc vracet, ale ať si sám stát vymáhá tuto částku po pachateli. Z výkonu své moci je k tomu oprávněn.

- Je potřeba se pozastavit nad výší poskytnuté peněžité pomoci ze strany státu, konkrétně Ministerstva spravedlnosti, kdy tato částka činí nejvíce 150.000,- Kč, v případě § 2 odst. 2 tohoto zákona nejvíce 450.000,-Kč. Není mi známo, z čeho zákonodárci tohoto zákona při určování výše této částky vycházeli, ale domnívám se, že výše těchto částek není adekvátní tomu, až jaké může být oběti způsobeno vážné fyzické poškození. Existují přece případy, kdy oběť následkem krutého a surového napadení pachatelem může být doživotně ochrnuta. Nebo může mít doživotně poškozený mozek a následkem toho mizivě uplatnění ve společnosti, zaměstnání atd. To se týká i oběti nepřímé, tedy osoby uvedené v § 2 odst. 2 tohoto zákona, která se musí o oběť do konce života starat. Tím může být omezena ve svém zaměstnání a dalších situacích ve svém životě. Navrhuji razantní zvýšení těchto částek řádově ve statisících, ale i milionech korun v návaznosti na vážnost fyzického poškození oběti a nákladů s léčbou oběti a náhrady ztráty na výdělku nepřímé oběti, která se na základě vážnosti poškození přímé oběti musí o tuto starat.
- Je nutné se zastavit nad § 6 odst. 2 tohoto zákona, kde je uvedeno, že stát neposkytne peněžitou pomoc, jestliže celková výše bodového hodnocení za bolest nedosahuje hodnoty alespoň 100 bodů. Jak jsem již uvedl JUDr. Vladimír Král ve své knize "Odškodňování obětí trestné činnosti" uvádí na od str. 85-132 sazby pro hodnocení bolestného, kde jsou velmi podrobně popsány jednotlivé úrazy či poškození, jež mohou vzniknout jednáním pachatele počínaje od hlavy až po patu u nohy, včetně všech vnitřních orgánů. Po prostudování jednotlivých ohodnocení z určitých poškození jsem usoudil, že v dosti případech bodové ohodnocení za konkrétní poškození nedosahuje potřebných 100 bodů, ačkoli vzhledem ke svému charakteru by si to zasloužila. Namátkově uvádím poranění ústrojí urogenitálního vedoucího k potratu nebo předčasnému porodu 60-80 bodů. Tím chce tedy zákon říci, že žena, která byla pachatelem znásilněna, v této době byla ve druhém měsíci

těhotenství a jednáním pachatele došlo k takovému poranění, které vedlo k potratu, a lékař ohodnotí toto poškození nejvyšší hranicí tedy 80 body, tak této oběti tedy nevzniká nárok na peněžitou pomoc od státu. To stojí za zamyšlení. Navrhuji přehodnotit bodová ohodnocení jednotlivých poškození s přihlédnutím k tomu, jaké toto poškození může mít následky v dalším životě oběti.

V zákoně č. 209/1997 Sb., *o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů* je potřeba provést mnohem více změn, než které byly navrženy. S lítostí je třeba říci, že tento zákon se bohužel týká pouze fyzické újmy oběti způsobené pachatelem. Nikdo se však nepozastaví nad tím, že oběti trestného činu je v mnoha případech násilné trestné činnosti způsobena psychická újma, která je mnohdy vážnější než újma fyzická, neboť fyzická újma se v mnoha případech časem zahojí. Ale psychická újma trvá u oběti po celý život. Některá oběť se s tím, co se jí stalo, psychicky srovná dříve, některá později a některá oběť se s tím nemusí vyrovnat vůbec. U všech obětí však vzpomínka na odehranou událost zůstává po celý život.

6.1 OPRÁVNĚNÍ POŠKOZENÉHO A UPLATNĚNÍ NÁROKU NA NÁHRADU ŠKODY

Zákon č. 141/1961 Sb., *o trestním řízení soudním* (trestní řád), Oddíl sedmý: Poškozený, uvádí v § 43 (Oprávnění poškozeného a uplatnění nároku na náhradu škody), že ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.¹⁷

Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

¹⁷ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: LINDE, 2007

Poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto škodu. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje.

Poškozený se může rovněž výslovným prohlášením, sděleným orgánu činnému v trestním řízení, vzdát procesních práv, která mu tento zákon jako poškozenému přiznává.

V § 44 tr.řádu se uvádí, že oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný.

Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody; ostatním poškozeným rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení.

Návrh podle § 43 odst. 3 nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení.

V § 44a tr. řádu se uvádí, že shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, anebo byl odsouzený propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody či z něj uprchl v odst., že poškozený nebo svědek může žádost podle odstavce 1 podat u soudu a v přípravném

řízení u státního zástupce. Pokud je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, podává se žádost podle odstavce 1 soudu, který rozhodoval v prvním stupni.

§ 45 tr.řádu říká, že je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává její práva podle tohoto zákona její zákonný zástupce.

V případech, v nichž zákonný zástupce poškozeného nemůže vykonávat svá práva uvedená v odstavci 1 a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu těchto práv poškozenému opatrovníka. Proti rozhodnutí o ustanovení opatrovníka je přípustná stížnost.

Jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody, přecházejí práva, která tento zákon přiznává poškozenému, i na jeho právního zástupce.

V § 45a tr.řádu je uvedeno, že veškeré písemnosti určené poškozenému se doručují na adresu, kterou poškozený uvede. Má-li zmocněnce, doručuje se pouze jemu; to neplatí, jestliže se poškozenému zasílá výzva, aby osobně něco vykonal a v § 46, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění.

6.2 ZAJIŠTĚNÍ NÁROKU POŠKOZENÉHO

§ 47 tr.řádu uvádí, pokud je důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem bude mařeno nebo ztěžováno, lze nárok až do pravděpodobné výše škody zajistit na majetku obviněného.¹⁸

O zajištění podle odstavce 1 rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo poškozeného, v přípravném řízení státní zástupce na návrh poškozeného.

V přípravném řízení může státní zástupce nárok zajistit i bez návrhu poškozeného, vyžaduje-li to ochrana jeho zájmů, zejména hrozí-li nebezpečí z prodlení.

¹⁸ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: LINDE, 2007

Je-li poškozenému známo, že obviněný je vlastníkem nemovitosti nebo má některou movitou věc umístěnu mimo místo jeho trvalého nebo jiného pobytu, uvede podle možností již v návrhu na zajištění svého nároku na náhradu škody, kde taková věc je.

O zajištění majetku zakáže soud a v přípravném řízení státní zástupce obviněnému, aby nakládal s věcmi, které jsou uvedeny v usnesení o zajištění, nebo které při výkonu takového rozhodnutí budou sepsány; dále obviněnému zakáže, aby po oznámení usnesení majetek převedl na někoho jiného nebo ho zatížil a uloží mu, aby soudu do 15 dnů od oznámení usnesení sdělil, zdali a kdo má k majetku předkupní nebo jiné právo, s poučením, že jinak obviněný odpovídá za škodu tím způsobenou.

Není možné zajišťovat nárok, který nelze v trestním řízení uplatnit. K zajištění nároku nemůže být použito věcí, které nelze podle občanskoprávních předpisů postihnout výkonem soudního rozhodnutí. Zajištění nepodléhají peněžité dávky sociální péče, dávky pomoci v hmotné nouzi a z dávek státní sociální podpory příspěvek na bydlení a dávky státní sociální podpory vyplácené obviněnému podle zvláštního zákona jednorázově, dále pohledávky obviněného na výplatu odměny z pracovněprávního nebo obdobného poměru, pohledávky obviněného na výplatu výživného, pohledávky na výplatu dávek nemocenského a důchodového pojištění a dávky státní sociální podpory, které nejsou vypláceny jednorázově do výše součtu měsíčních odůvodněných nákladů na bydlení stanovených zvláštním právním předpisem prokázaných obviněným a částky životního minima stanovené podle zvláštních právních předpisů na osobu obviněného a osoby, o jejichž výchovu a výživu je obviněný povinen pečovat, pokud nemají vlastní zdroj příjmů.

Pokud trvá zajištění, jsou neúčinné veškeré právní úkony obviněného, které se týkají zajištěného majetku, s výjimkou úkonů směřujících k odvrácení bezprostředně hrozící škody.

S majetkem obviněného, na který se vztahuje rozhodnutí o zajištění podle odstavců 1 a 2, lze v rámci výkonu rozhodnutí nakládat jen po předchozím souhlasu soudu a v přípravném řízení státního zástupce; to neplatí, je-li výkon rozhodnutí prováděn k uspokojení pohledávky státu.

Práva třetích osob k zajištěnému majetku lze uplatnit podle zvláštního právního předpisu.

Poškozený musí být o zajištění jeho nároku vždy vyrozuměn s upozorněním na důvody, pro něž se zajištění zruší.

Výkon rozhodnutí o zajištění nároku poškozeného a postup při správě zajištěného majetku stanoví zvláštní právní předpis.

§ 47a tr. řádu uvádí, že soud a v přípravném řízení státní zástupce upustí od provedení zajišťovacích úkonů nebo zajištění zruší, pokud obviněný nebo s jeho souhlasem jiná osoba složí na účet soudu u peněžního ústavu peněžitou jistotu ve výši odpovídající pravděpodobnému nároku poškozeného na náhradu škody; jiná osoba musí být seznámena s podstatou obvinění a se skutečnostmi, které vedly nebo by mohly vést k zajištění. Byla-li složena peněžitá jistota nižší, soud a v přípravném řízení státní zástupce provede zajišťovací úkony na majetku obviněného v rozsahu, v jakém pravděpodobný nárok poškozeného na náhradu škody není zajištěn peněžitou jistotou.¹⁹

Peněžitou jistotu podle odstavce 1 soud a v přípravném řízení státní zástupce zruší nebo omezí, jestliže pominuly důvody pro zajištění nároku poškozeného nebo je zřejmé, že nárok na náhradu škody poškozenému v trestním řízení nelze přiznat nebo je podstatně nižší.

Nerozhodne-li soud jinak, trvá peněžitá jistota podle odstavce 1 do právní moci odsuzujícího rozsudku. Byl-li takovým rozsudkem přiznán poškozenému nárok na náhradu škody, uhradí ji soud z peněžité jistoty.

Proti rozhodnutí podle odstavců 1 a 2 je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.

¹⁹ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: LINDE, 2007

V § 48 tr.řád uvádí, že zajištění se zruší, pomine-li důvod, pro který bylo nařízeno, bylo-li trestní stíhání pravomocně zastaveno nebo skončilo-li pravomocným zprošťujícím rozsudkem, nebo uplynuly-li dva měsíce ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, jímž byl obžalovaný uznán vinným, nebo ode dne, kdy nabylo právní moci usnesení, jímž byla věc postoupena jinému orgánu.

Zajištění je třeba omezit, ukáže-li se, že ho není třeba v rozsahu, v němž bylo nařízeno. Jestliže byly zajištěním postiženy věci náležející jiné osobě než obviněnému, vyjmou se ze zajištění.

Z Á V Ě R

Vzhledem k tomu, že se nacházíme v období, kdy dochází k podstatným a dlouho očekávaným změnám v oblasti poskytnutí pomoci obětem trestných činů, bylo cílem této bakalářské práce zhodnotit, zda současná právní, sociální a psychologická pomoc obětem trestných činů je dostatečná, zda se stále více řeší zasahování do základních lidských práv pachatelů trestných činů. Vymezili jsme základní pojmy, druhy a formy pomoci obětem trestných činů, popsali charakteristiku osobnosti oběti trestného činu a navrhli možnosti, jak lépe pomoci obětem trestných činů a jak by měl český stát těmto obětem pomoc.

S oběťmi trestných činů se můžeme setkat ve všech společenských vrstvách. Obecně je neposkytnutí pomoci obětem trestných činů odsuzováno již dlouho. Přesto dochází k situacím, kdy sousedé, svědci i mnoho lidí, kteří by mohli včas pomoci, aktuální problém bohužel vnímají jako něco, co se děje za zavřenými dveřmi, je čistě privátní záležitostí, a proto je lépe vůbec se do věcí nevměšovat nebo aktuální problém zcela mine jejich pozornost s postojem „to se mne netýká, to není můj problém“.

Nejčastěji je pomoc poskytnuta zpravidla až ve skutečně krizových situacích, v nichž se jedinci cítí být jakkoli ohroženi. Přispívá k tomu i skutečnost, že se někteří jedinci, kteří potřebují pomoc, za danou situaci stydí a je pro ně obtížné přiznat, že právě oni se ocitají v situaci nouze. Nebo také proto, že situace nouze již často vystupuje jako pozdě zjistitelný, neodvratitelný stav. Jedinci, kteří pomoc potřebují a mají ještě časový prostor pro poskytnutí účinné pomoci, si ale často nevědí rady, jak situaci řešit. Jsou např. ekonomicky, mnohdy i citově závislé v aktuální situaci nežádoucím směrem. V jiných případech jsou přesvědčeni o tom, že určitá míra nouze do jimi právě prožívané situace patří, protože jinde nebo v jejich původní rodině se tak dělo zcela normálně. Pokud nepomůže rodina a blízcí přátelé, nabídne pomocnou ruku stát, nestátní organizace a občanská sdružení zabývající se problematikou poskytnutí pomoci v situacích nouze.

Diskutabilní by se mohla zdát pomoc policie a ostatních složek IZS v době mimo službu. Díky rutinním činnostem vykonávaným během služby pak pod vlivem únavy z nouzových situací nebo na základě praxí nabytých znalostí a zkušeností někdy projevují méně ochoty pomoci. Někdy mohou podlehnout zkreslenému pohledu na situaci nouze a vnímat ji s mnohem menší závažností, než jakou se daná situace skutečně vyznačuje.

Školení pracovníci center poskytují především okamžitou psychologickou pomoc. Nabízí porozumění, pomáhají odstranit pocit viny a znovu nalézt sebedůvěru. Motivují k aktivnímu řešení situace, pomáhají promyslet individuální plán, poskytují ubytování v případě akutního ohrožení a praktické rady a informace o sociálně právních a trestně právních opatřeních. Pomoc je vedena tak, aby osoba sama rozhodovala o svém životě a nebyla k ničemu nucena. Pomoc center je poskytována také často i tzv. záchráncům, tj. příbuzným a známým osob ohrožených i pomáhajícím profesionálům jako jsou lékaři, sociální pracovníci, policisté atd.

V této bakalářské práci jsem chtěl obětem trestné činnosti ukázat, že žádný člověk nemá právo zasahovat do základních práv a svobod a v případě, že tak činí, musí za to být tvrdě potrestán. Je třeba, aby obětem byla poskytnuta prvotní laická pomoc přicházející ze strany rodiny, příbuzných nebo blízkých přátel a následně pomoc státu, nestátních organizací nebo občanských sdružení zabývajících se touto pomocí.

Domnívám se, že pomoc obětem trestných činů ze strany nevládních organizací a občanských sdružení je dostatečná, pro oběť snad i cennější a vítanější než pomoc státu. Vzhledem ke své profesi policisty vím, že obětem trestných činů jsou ze strany policie doporučovány tyto nevládní organizace a občanská sdružení jako jsou např. Bílý kruh bezpečí, krizová centra, linka důvěry a jiné další organizace, které lze vyhledat na internetových stránkách. V těchto organizacích pracují vyškolené pracovnice, které mohou oběti poskytnout rychlou a účinnou psychologickou pomoc. Snaží se oběti vrátit pocit důstojnosti, cti a sebedůvěry, kterou jí pachatel svým jednáním vzal. Motivují oběť k řešení situace, v níž se nachází. Ze strany těchto organizací se nejedná pouze o jednorázovou psychologickou pomoc, ale nabízeny jsou také dlouhodobé konzultace a rady. Převážná část těchto organizací se aktivně

podílí na své informovanosti tím, že pořádají přednášky a semináře, vylepují na veřejných místech letáky s nabízením pomoci, provádějí školení pracovníků.

V příloze bylo uvedeno, jaké oběti trestné činnosti jsou nejčastější, jaký trestný čin byl na nich spáchán a které navštívily poradny Bílého kruhu bezpečí. Z těchto přehledů jednoznačně vyplývá, že nejčastějšími oběťmi trestné činnosti jsou ženy ve věku 25-40 let. Nejvíce vyhledávají pomoc přímé oběti trestné činnosti, na nichž byl trestný čin spáchán a dále oběti nepřímé, tj. příbuzní ve vztahu manžel, manželka, děti a další, jichž se trestný čin dotýká.

K pomoci oběti ze strany státu mám výhrady a domnívám se, že poskytovaná pomoc je nedostatečná, skoro mizivá. Jediný zákon, který řeší peněžitou pomoc, je zákon č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů. V předchozí kapitole byl proveden laický rozbor tohoto zákona a domnívám se, že pro oběť trestné činnosti není tento zákon dostačující. V tomto zákoně je potřeba provést mnoho změn a doplnění. Je třeba zmínit, že tento zákon se týká pouze fyzické újmy způsobené oběti pachatelem, nikoli újmy psychické či materiální. Majetková újma může být samozřejmě řešena např. občanskoprávním soudem, kdy soud stanoví náhradu škody. Bohužel se v praxi zapomíná na to, že oběti je mnohdy jednáním pachatele způsobena také psychická újma.

Je třeba velmi razantním způsobem změnit současné postavení oběti trestné činnosti a pachatele. Stále se věnujeme více osobě pachatele než oběti trestné činnosti, především není-li hlavně pachateli zasahováno do práv a svobod. Obdobné je to u výkonu trestu odnětí svobody, kdy máme prioritní zájem na tom, aby pachatel měl šanci se po výkonu trestu opětovně začlenit do společnosti a být řádným občanem České republiky. Samozřejmě je třeba vycházet z jednotlivých přístupů a konkrétních případů, ovšem podle mého názoru by se měly razantně zvýšit tresty za jednotlivé trestné činy, které by sloužily k preventivní a odstrašující činnosti. Stát se velmi málo věnuje oběti trestné činnosti, nemá zájem vědět, čím vším si musí oběť projít, jaké jsou jí způsobené újmy, jakým způsobem se s trestnou činností musí vyrovnat, co vše musí oběť vynaložit, aby mohla žít dál spokojený život. V mnoha případech se však s tím, co se jí stalo, nesrovná. Oběti se může totálně zhroutit život,

kdy může následkem této negativní události přijít rozklad rodiny, aniž by to sama oběť zapříčinila. Pozornost by měla být také zaměřena na nepřímou oběť, jíž se též dotýká trestná činnost pachatelem. Zkusme učinit alespoň malý nepatrný krůček ke zkvalitnění pomoci obětem trestné činnosti a nebuďme lhostejní!

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- (1) ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V.: *Základy penologie pro policisty*. Praha: PA ČR, 2002, ISBN 80-7251-104-1, 150 s.
- (2) ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing a.s., 2007, ISBN 978-80-247-2014-2, 191 s.
- (3) JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: LINDE, 2007, ISBN 80-7201-675-4
- (4) KOUTEK, J., KOCOURKOVÁ, J.: *Sebevražedné chování*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-349-9, 128 s.
- (5) KRÁL, V.: *Odškodňování obětí trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 1998, ISBN 80-7179-175-X, 135 s.
- (6) ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Krizová intervence pro praxi*. Praha: Grada Publishing a.s., 2004, ISBN 80-247-0586-9, 200 s.
- (7) USNESENÍ předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. *Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.* ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
- (8) VODÁČKOVÁ, D. a kol.: *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-342-0, 544 s.

PŘÍLOHY

I. čtvrtletí 2008

Údaje o klientech	ČR
žena	183
muž	43
pár	7

Věk klientů	ČR
0 - 15 let	2
15 - 25 let	23
25 - 40 let	77
40 - 50 let	64
50 - 60 let	39
60 a více	28
neurčeno	0

Vztah k TČ	ČR
oběť	101
příbuzný	27
známý	3
svědek	4
jiný	7
pachatel	0
nemá vztah k TČ	91
neudáno	0

Druh trestného činu:	ČR
1. vražda	10
2. ublížení na zdraví	31
3. loupež	11
4. omezování osobní svobody	10
5. rvačka	0
6. vydírání	14
7. útisk	3
8. porušování domovní svobody	5
9. znásilnění	10
10. pohlavní zneužívání	8
11. krádež	2
12. zpronevěra	4
13. podvod	1
14. vyhrožování	11
15. jiný trestný čin	24
16. týrání osoby žijící ve společném obydlí	27
17. nejde o trestný čin	96

II. čtvrtletí 2008

Údaje o klientech	ČR
žena	158
muž	33
pár	7

Věk klientů	ČR
0 - 15 let	0
15 - 25 let	31
25 - 40 let	79
40 - 50 let	37
50 - 60 let	27
60 a více	24
neurčeno	0

Vztah k TČ	ČR
oběť	103
příbuzný	23
Známý	5
svědek	1
jiný	10
pachatel	3
nemá vztah k TČ	53
neudáno	0

Druh trestného činu:	ČR
1. vražda	9
2. ublížení na zdraví	39
3. loupež	2
4. omezování osobní svobody	13
5. rvačka	0
6. vydírání	9
7. útisk	5
8. porušování domovní svobody	5
9. znásilnění	23
10. pohlavní zneužívání	8
11. krádež	3
12. zpronevěra	1
13. podvod	0
14. vyhrožování	20
15. jiný trestný čin	26
16. týrání osoby žijící ve společném obydlí	30
17. nejde o trestný čin	68

III. čtvrtletí 2008

Údaje o klientech	ČR
žena	171
muž	38
pár	2

Věk klientů	ČR
0 - 15 let	2
15 - 25 let	37
25 - 40 let	57
40 - 50 let	50
50 - 60 let	34
60 a více	31
neurčeno	0

Vztah k TČ	ČR
oběť	128
příbuzný	23
známý	1
svědek	1
jiný	3
pachatel	0
nemá vztah k TČ	55
neudáno	0

Druh trestného činu:	ČR
1. vražda	9
2. ublížení na zdraví	39
3. loupež	3
4. omezování osobní svobody	17
5. rvačka	0
6. vydírání	8
7. útisk	3
8. porušování domovní svobody	9
9. znásilnění	30
10. pohlavní zneužívání	3
11. krádež	4
12. zpronevěra	6
13. podvod	1
14. vyhrožování	11
15. jiný trestný čin	10
16. týrání osoby žijící ve společném obydlí	20
17. nejde o trestný čin	62